

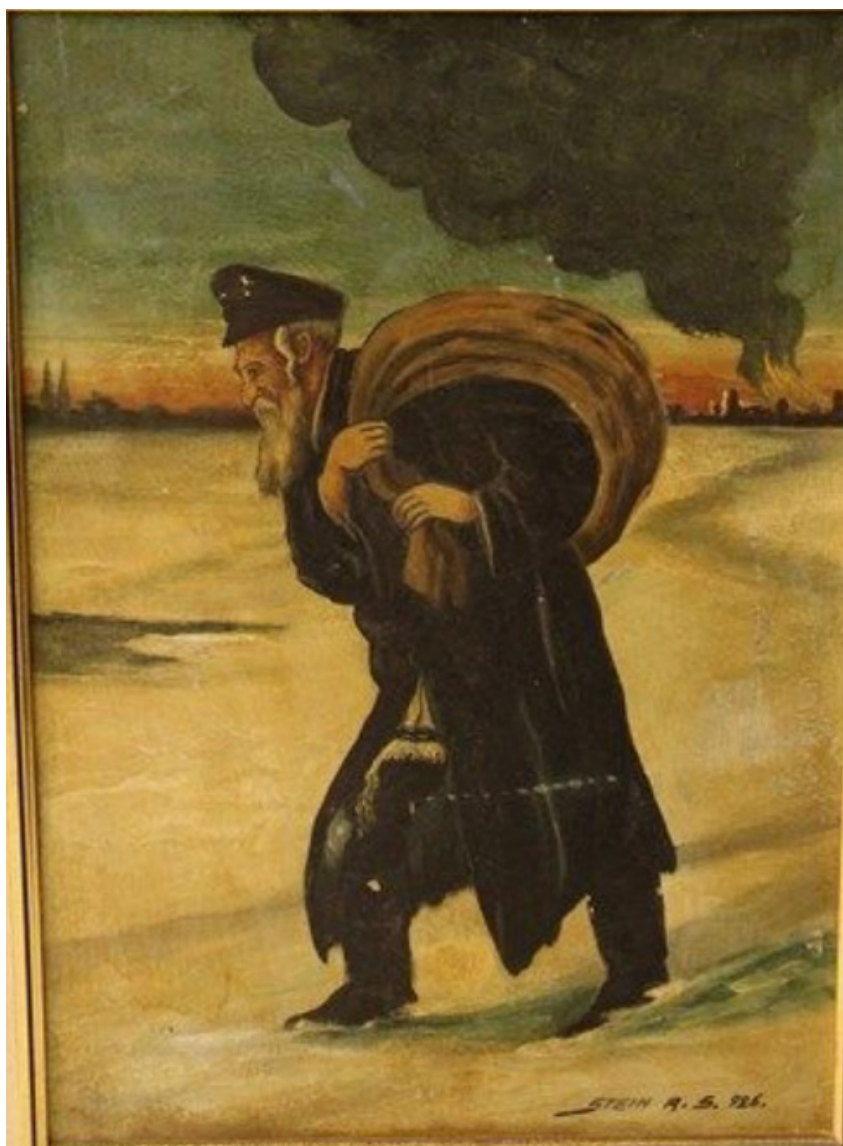
נדודים

והגירה

נושא חתך להבנת הקוד החזותי

ערכה: מלי כהן

"לכל זמן, ולכל נדוד קצה וּשְׁפָה, אך אין לנודי קא וְקָצָה עד אַסִּיפָה"
[ר' שמואל הנגיד]

מי מתואר ביצירה?

אילו פרטים מגלים את נושא היצירה?

אילו תחושות מעוררת היצירה?

היהודי הנודד, אמן לא מזוהה, שמן על קרטון, 1926

מקור: <https://il.bidspirit.com/ui/lotPage/source/catalog/auction/593/lot/55736/foo?lang=he>

דמות "היהודי הנודד" היא אחד מן הייצוגים החזותיים המוכרים ביותר של היהודים. "היהודי הנודד", המכונה גם "היהודי הנצחי", הוא שמה של דמות מאגדת עם נוצרית. היא התגבשה כאגדה אנטישמית בראשית המאה ה-17. **"היהודי הנודד" הוא למעשה אלגוריה למצב היהודים בגלות כפי שנתפס בעיני הנוצרים.** דמות "היהודי הנודד" הונצחה באין ספור תיאורים חזותיים וספרותיים, והייתה נפוצה ביותר באירופה עד סוף המאה ה-19.

מהם הקודים החזותיים

לתיאור

היהודי הנודד?

היהודי הנודד, צרפת, המאה ה-19

מקור: מוזיאונים בישראל, הפורטל הלאומי: <https://museums.gov.il/he/items/Pages/ItemCard.aspx?IdItem=ICMS-NMM-6906>

זקן ארוך

מקל נדודים

צרור

מעיל ארוך

כובע יהודי טיפוס

משה ברנשטיין, היהודי הנודד, [1920-2006]

מקור: בית המכירות מונטיפיורי

http://www.montefiore.co.il/heb/338-6/משה_ברנשטיין/

LE VRAI PORTRAIT DU JUIF ERRANT.

Tel qu'on l'a vu en passant par la Ville de Paris, le premier Janvier 1773.

COMPLAINTE NOUVELLE: Sur un Air de Chasse.

ליהודי הנודד הייתה
איקונוגרפיה טיפוסית. הוא
תואר כבעל זקן ארוך ותווי
פנים "יהודיים", ומקל נדודים
בידו. לרוב נשא שקית מסמרים
על מותניו (אטריבוט המזהה
אותו עם משלח ידו המיתולוגי:
סנדלר) ולעתים חבש כובע
יהודי אופייני לתקופה. למרות
שהיה, במקור, דמות ספרותית
בעלמא, **רבו הדיווחים**
העיתונאיים (כמו בתמונה) על
מפגשים עם יהודי נודד.

"הדיוקן האמיתי של יהודי הנודד שעבר דרך פריז ב-1 לינואר 1773"
פורסם ע"י יעל מאל, במערכת "שבת", מוסף מקור ראשון, 2013

היהודי הנצחי על פי ציור גרמני מהמאה ה-17
מתוך המאמר: "מטה עוזו ותפארתו של היהודי הנווד" מאת
זיוה פלדמן, פורסם בכתב העת "נתיב", תשס"ח

א,ג, מיי, היהודי הנווד, המחצית השנייה של המאה ה-19
צולם במוזיאון ישראל

מה שונה בקודים החזותיים בין שתי התקופות?

אפרים משה ליליין, ההלך העיף, 1922, תצריב
צולם במוזיאון ישראל

אילו קודים חזותיים

מאפיינים את תיאוריהם

של אמנים יהודים?

אפרים משה ליליין, ההלך העיף, 1922, תצריב
צולם במוזיאון ישראל

האמנים היהודים
הדגישו את
שפיפות קומתו של
היהודי הנודד, את
הליכתו המכונסת,
את העייפות
והשחיקה מגורל
הנדודים בשנות
הגלות.

פליקס נוסבאום, הפליט, 1939, שמן על בד
מקור: יד ושם - <https://www.yadvashem.org/yv/he/exhibitions/nussbaum/refugee.asp>

גלוית היהודי הנודד, הצלמניה, טבריה, 1940
מקור: <http://he.thephotohouse.co.il/hihvdi-hnvdd-tbrih-1940-psc-3607.html>

גסקל סלומאן [יליד דנמרק פעל בשבדיה], רוכל
יהודי נודד יושב בצד הדרך, לא מתוארך
צולם במוזיאון ישראל

אילו רגשות ותחושות מאפיינים את היצירות? כיצד מומחשות תחושות
אלו באופן חזותי ביצירות?

פליטים והגירה

האם הקוד החזותי חוזר על עצמו גם בציורי פליטים?

האם תחושת הבדידות מאפיינת אף את הייצוגים הללו?

שמואל הירשנברג, גלות, 1904, שמן על בד, מקום הציור אינו ידוע. היצירה הוצגה במוזיאון היהודי בברלין ונעלמה ממנו ב-1939

מקור: המאמר- שובו של היהודי הנודד ביצירתו של שמואל הירשנברג, מאת ירחמיאל כהן ומרים ריינר

https://openscholar.huji.ac.il/sites/default/files/jstudies/files/_file_1468567662.pdf

פליטים והגירה

האם הקוד החזותי חוזר על עצמו גם בציורי פליטים?

האם תחושת הבדידות מאפיינת אף את הייצוגים הללו?

אבל פן, פליטים, 1906, צולם במוזיאון ישראל

פליטים והגירה

האם הקוד החזותי חוזר על עצמו גם בציורי פליטים?

האם תחושת הבדידות מאפיינת אף את הייצוגים הללו?

מאוריצי מינקובסקי, המשפחה, 1919, שמן על בד, אוסף קבוצת עזריאלי
מקור: דברים שבלב, מבחר מאוסף דוד י. עזריאלי, הוצאת מוזיאון תל אביב לאמנות, 2009, עמ' 85

מאוריצי מינקובסקי, פליטים, 1906-1909, שמן על בד
מקור: דברים שבלב, מבחר מאוסף דוד י. עזריאלי, הוצאת מוזיאון תל אביב לאמנות, 2009, עמ' 84

איתמר סייאני, מרבד הקסמים, 1975

מקור: מרכז מורשת יהדות תימן.

<http://www.bet-moreshet.co.il/exhibition/%D7%A1%D7%A9%D7%A8-%D7%A1%D7%A9%D7%A0%D7%A9-%D7%A9%D7%A8%D7%A1%D7%A3-%D7%A4/%D7%A1%D7%A9%D7%A9%D7%A9-1975>

הגירה

האם הקוד החזותי חוזר על עצמו
גם בצירי עולים?

האם תחושת הבדידות
מאפיינת אף את הייצוגים הללו?

זולטן קלוגר, מעפילים צועדים בחולות ליד נס ציונה, 1939, הדפסה בהזרקת דיו
מקור: ארכיון הצילומים של קק"ל

פליטים והגירה

האם הקודים החזותיים עדיין זהים

אף ביצירות

מתקופות מאוחרות יותר?

מה קורה ביצירתו של שאגאל

לתחושת הסבל ולשפיפות

המוכרים לנו מיצוגי נוודות אחרים?

מרק שאגאל, מעל ויטבסק, 1914, שמן על בד
מקור: Franz Meyer, Chagall, Life and Work, p. 255

יבגני אבזהאז, היהודי הנודד, ליטוגרפיה
מקור: הגלריה און ליין

<https://www.galleryonline.co.il/%D7%99%D7%91%D7%92%D7%A0%D7%99-%D7%90%D7%91%D7%96%D7%94%D7%90%D7%95%D7%96>

דורותיה לנג, אם נוודית, 1936, צילום

שמואל יוסף שוויג, סבתא ונכדה בדרכם למולדת, צלום, שנות ה-50
מקור: אתר מוזיאון ישראל, ICMS_IMJ_529962

מבט ומבע פנים שונה בין היצירות

מדוע? מה הם מבטאים?

איזה קוד חזותי נוסף מאפיין הגירה?

"שנה טובה", יצחק אשהיים, 1949, צבעי גואש על קרטון

מקור: ניר פלדמן, מאמר- ברכה לך מולדת מעבר לתיל, אתר יד יצחק בן צבי

ספינת מהגרים טובעת בים

פייר דלאוורי, רפסודת למפדוזה [אי איטלקי], 2017, נתלה על גדות נהר הסיין, הוצג בתערוכת "אנו הפליטים" מוזיאון חיפה לאמנות
"תערוכות/5363/אנו_הפליטים/": <http://www.hma.org.il> מקור

הקוד החזותי משתנה. מה מחליף את מקל הנדודים והצרור?

הרשל בן חיים, היהודי הנווד, המאה ה-20

מקור: גלריית אגוזי, <http://www.egozigallery.com/%d7%90%d7%9e%d7%9f-%d7%9e%d7%a1%d7%a4%d7%a8-307>

הקוד החזותי משתנה. מה מחליף את מקל הנדודים והצרור?

בספרו המטלטל "אל תשלח ידך אל הנער" מתאר הרב ישראל מאיר לאו את מזוודת הנדודים שלו:

ב־2.6.1945 היינו בין הראשונים שיצאו מבוכנוולד ברכבת לצרפת... חייל אמריקאי תרם לי מזוודה קטנה ישנה... והיא מלווה אותי עד היום. איתה עליתי לארץ, איתה נדדתי בין מוסדות הלימוד השונים, וכשנישאתי - והמזוודה כבר הייתה מרופטת כדבעי - ביקשה אשתי לסלקה, אך אני סירבתי בתוקף: "זה הבית שלי", הסברתי לה והעליתי אותה לבוידעם... כעבור חמש שנים עברנו לדירה מרווחת יותר... נזכרתי ששכחתי את המזוודה בבוידעם. עליתי 75 מדרגות, טיפסתי לבוידעם ומצאתי - רק את הידית. המזוודה התפוררה כולה... המזוודה אמנם איננה, אבל תמונתה שוכנת כבוד בסלון ביתי. קיבלתי אותה מאלי ויזל אשר השתחרר עמנו מבוכנוולד.

ישראל מאיר לאו בן ה-8 עוזב את מחנה הריכוז בוכנוולד, 1945
מקור: הרב ישראל מאיר לאו, אל תשלח ידך אל הנער, הוצאת ידיעות אחרונות, 2006

מאיר פיצ'חדזה, דיוקן עצמי כפליט, 1997
מקור: דברים שבלב, מבחר מאוסף דוד י. עזריאלי, הוצאת מוזיאון תל אביב
לאמנות, 2009, עמ' 87

אילו קודים חזותיים נוספים מבטאים הגירה?

פיליפ רנצור, הקופסא מנס-ציונה, 1998, מיצב טכניקה מעורבת
מקור: באדיבות האמן

פיליפ רנצר, העגלה הגדולה, 2001, תלת אופן, קרטון, עץ, נייר, מתכת.
מקור: באדיבות האמן

פיליפ רנצר מעיד על עצמו: "כל מה שאני עושה הוא סוג של ניסיון להתאקלם במקום שאני לא בטוח שאני חלק ממנו..."

מדוע בחר האמן להחליף את הגמל באופן?

מה מבטאים בתי הקרטון על האופן?

איזו תחושה מעבירה היצירה?

באילו קודים חזותיים ניתן להבחין ביצירה?

זויה צ'רקסקי, קרבנות חדשים, 2016, שמן על פשתן, גלריה רוזנפלד, תל אביב
מקור: https://museums.gov.il/he/exhibitions/pages/zoya_cherkassky.aspx/%7Blink%7D

באילו קודים בוחרת האמנית לתאר את קץ נדודיה בהגיעה לארץ ישראל?

אנדי ארנוביץ', נולדה בארצות הברית, 1959, חיה ויוצרת בירושלים
לחיות כאן, 2012. מגפיים, אבנים וחוטי עור

מקור: https://www.kedailadaat.com/HNODED_22092015.html